

УДК 78.071.1(436)+101.9+37

ДАШАК Є. Л.

Дашак Євген Леонідович – старший викладач кафедри спеціального фортепіано № 2, провідний концертмейстер, здобувач кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1016-4311>

ЙОЗЕФ МАРКС: КОМПОЗИТОР, ФІЛОСОФ, ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

Розглянуто життєвий і творчий шлях Йозефа Маркса (1882–1964) – видатного австрійського композитора, педагога, піаніста, теоретика і музичного філософа першої половини ХХ століття. Здійснено огляд праць про його життя і творчість, охарактеризовано основні жанри – камерно-вокальні, камерно-інструментальні, фортепіанні, симфонічні, проаналізовано головні твори, зокрема Фортепіанний квінтет, «Шість п'єс для фортепіано», «Романтичний фортепіанний концерт», «Осіньна симфонія» тощо. Розкрито історію їх написання, названо основних виконавців. Досліджено оригінальні філософські та музично-теоретичні погляди Й. Маркса, його педагогічну і суспільну діяльність, з якою пов'язана окрема епоха в історії австрійської та світової культури. Філософсько-естетичні погляди Й. Маркса визначили його культурно-політичне становище в австрійському суспільстві: протягом життя він очолював консервативну партію, яка протистояла нововіденській школі на чолі з А. Шенбергом, А. Бергом та ін. Особливу увагу звернено на проблему неадекватного оцінювання діяльності Й. Маркса в період фашистської окупації Австрії, на гостроту взаємовідносин між майстром, як лідером «консервативної» партії в австрійській культурі, та новою генерацією композиторів-авангардистів. Відродження й популяризація його творчості є потребою часу і вимагає постійних зусиль виконавців і дослідників.

Ключові слова: творчість Й. Маркса, вокальні твори, камерні жанри, концерт для фортепіано з оркестром, цикл, симфонія, педагогічна діяльність, філософсько-естетичні погляди.

11 травня 2017 року виповнилося 135 років від дня народження Йозефа Маркса – австрійського композитора, музичного критика та філософа, педагога і піаніста. Його яскрава й багатогранна творча і суспільна діяльність припадає на першу половину ХХ століття. Він – автор майже 150 вокальних творів, які уславили його ім'я ще на початку композиторської кар'єри, значної кількості камерно-інструментальних опусів, двох фортепіанних концертів, а також епічних симфонічних полотен. Масштаби його особистих і суспільних зв'язків приголомшують. У його класі композиції за чотири десятиліття здобули підготовку сотні учнів із різних країн світу. Й. Маркс – автор одного з перших теоретичних досліджень про психологію сприйняття звука і тональності.

Парадоксальна ситуація: той, кого сучасники захоплено вважали «найбільшим авторитетом в австрійській музиці» (диригент і композитор Ф. Церха¹, «всесвітньо відомим і беззаперечним головою віденського музичного життя» (композитор Курт Швертзік²),

¹ Фрідріх Церха (Friedrich Cerha, нар. 1926 року) – сучасний австрійський композитор і диригент.

² Курт Швертзік (Kurt Schwertsik, нар. 1935 року) – сучасний австрійський композитор.

а також «провідною силою австрійської музики»¹ (Вільгельм Фуртвенглер), нині мало відомий навіть у себе на батьківщині. На пострадянському просторі ім'я і творчість композитора Йозефа Маркса – майже цілковита *terra incognita*.

Фото 1. Йозеф Маркс
(1882–1964). Фото 1932 року.

Виконавці, особливо співаки, останніми роками виявляють зацікавлення творчою спадщиною Й. Маркса. Так, найновіші аудіо-диски його вокальних опусів з'явилися на сайті Amazon.com у квітні 2017 року. Проте остання велика монографія, присвячена Й. Марксу, – Еріка Верба², видана 1964 року. Монографічне дослідження Андреаса Лісса «Йозеф Маркс. Життя та творчість»³ вийшло друком 1943 року. Якщо не брати до уваги окремі газетні й енциклопедичні статті, анотації до аудіо-дисків, архівні матеріали і видання музикознавчих праць самого Й. Маркса, то за останні 50 років виконано лише одне дисертаційне дослідження – Андреаса Хольцера (Університет Граца, 1999)⁴. Починаючи з 2007 року, найбільш сучасним і доступним серед зарубіжних джерел інформації є сайт Товариства Йозефа Маркса, заснований Беркантом Хайдіном. Щодо російськомовних джерел, є лише невелика стаття М. Рубіна в журналі «Советская музыка»⁵ (1963), а також М. Яковлева в «Музичній енциклопедії»⁶ (1976). У 2012 році в НМАУ ім. П. Чайковського магістерську роботу про творчість композитора написала студентка Г. Маленко під керівництвом професора Л. С. Неболюбової⁷.

Таким чином, зважаючи на зацікавленість виконавців, а також недостатню обізнаність української аудиторії з творчістю Й. Маркса, дослідження його як творчої особистості є надзвичайно актуальним.

Йозеф Руперт Рудольф Маркс народився 11 березня 1882 року в місті Грац, у федеральній землі Штірія (південний схід Австрії). На формування Й. Маркса як музиканта вплинули заняття з фортепіано спочатку з матір'ю, піаністкою, згодом –

¹ Haydin B. Biography & Personality. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/biography.html#biography> (accessed: 12.10.2017).

² Werba E. Joseph Marx. Wien : Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1964. 61 S.

³ Liess A. Joseph Marx. Leben und Werk. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt, 1943. 247 S.

⁴ Dr. Andreas Holzer: Doctoral thesis about Joseph Marx. Karl Franzens University, Graz, 1999.

⁵ Рубин М. Й. Маркс, человек и музыкант // Советская музыка. 1963. № 5. С. 128–130.

⁶ Яковлев М. М. Маркс, Йозеф // Музыкальная энциклопедия : в 6 т. Т. 3 : Корто – Октоль. Москва : Сов. энциклопедия, 1976. С. 450.

⁷ Маленко Г. В. Романтический концерт Йозефа Маркса: жанр, драматургия, концепция : науч. работа ... магистра музыкального искусства / Нац. муз. акад. Украины им. П. И. Чайковского ; науч. рук. – канд. искусствоведения, проф. Л. С. Неболюбова. Киев, 2012. 32 с.

з відомим педагогом Йоханом Бувою¹. За словами дослідника А. Лісса, Й. Бува «<...> звертав увагу на високе мистецтво пальцевих вправ і пальцевої техніки. Й. Маркс потім не міг згадувати без жаху про ці педантичні вправи. Однак завдяки їм він оволодів блискучою фортепіанною технікою, що виявиться в його композиціях»². Прикметно, що Й. Бува високо цінував досягнення свого учня і одного разу захоплено вигукнув: «Це буде другий Рубінштейн!»³. Й. Маркс зберігатиме виконавську активність до похилого віку: найкращим доказом цього є відеозапис відзначення його 80-річного ювілею (1962), під час якого він акомпанує виконавцям своїх вокальних творів⁴.

Одного фортепіано Й. Марксу було замало: він майже самостійно опанував скрипку (щоправда, певний час консультувався з професором Карлом Креханом / Karl Krechan), а згодом – віолончель. Ще гімназистом він організував юнацький струнний квартет, у якому партію віолончелі виконував майбутній славетний учений-ботанік Готліб Хаберланд (Gottlieb Haberland). Саме для цього ансамблю Маркс написав свої перші твори: здебільшого камерні обробки відомих фортепіанних п'єс та оперних арій, дещо згодом – транскрипції творів Ф. Шуберта. Ці музичні захоплення не схвалювала родина Й. Маркса: батько наполягав, щоб син став юристом, а коли юнак вступив на філософський факультет університету у Граці, стосунки між ними на кілька років припинилися.

До музики Й. Маркс остаточно повернувся у 26 років, самостійно опанувавши гармонію і контрапункт. На початку своєї композиторської кар'єри він зосередився на камерно-вокальних жанрах: протягом 1908–1912 років він написав понад 120 вокальних творів, виявивши себе яскравим представником австро-німецької вокальної школи, продовжувачем традицій Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса, Г. Вольфа. У травні 1909 – січні 1910 років відбулися перші авторські концерти з вокальних творів Й. Маркса. Їх виконавцем був сам композитор – блискучий піаніст-аккомпаніатор, а також молода співачка Анна Ханса⁵, яка стала його музою, єдиним коханням. Успіх був приголомшливим: Й. Маркс одразу утвердив себе як провідний пісенний композитор Австрії.

У сфері вокальної музики сформувався індивідуальний стиль Й. Маркса: «<...> Колоритні гармонічні комплекси, мелодичне багатство. Його пісні мають багато спільного із творами Ріхарда Штрауса <...> і часом нагадують музику інших сучасників, таких як Чарльз Мартін Лефлер, Вітєслав Новак та Отторіно Респігі»⁶. Свої пісні Й. Маркс писав на слова П. Гейзе, Г. Гессе, С. Цвейга, Й. фон Ейхендорфа, Новаліса,

¹ Йохан Бува (Johann Buwa, 1828–1907) – австрійський піаніст та педагог чеського походження. З 1855 року керував музичною школою в Граці, де навчалися Г. Вольф, В. Кінцль та Й. Маркс. Й. Бува є автором підручників з фортепіано та гармонії, салонних фортепіанних п'єс, пісень та хорів.

² Liess A. Joseph Marx. Leben und Werk. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt, 1943. S. 21.

³ Haydin B. Zusatztext zum Booklet der CD “Frühlingssonate” von Joseph Marx, gespielt von Vasa Prihoda (Label: Podium). URL: <http://www.joseph-marx.org/my-booklet-notes/booklet--fruehlingssonate-prihoda.html> (accessed: 12.10.2017).

⁴ Zusatztext zum Booklet der CD “Frühlingssonate” von Joseph Marx, gespielt von Vasa Prihoda (Label: Podium) Available at: <http://www.joseph-marx.org/videoclip/videoclip-en.html> [accessed: 12.10.2017].

⁵ Анна Ханса (Anna Hansa, 1877–1967) походила з однієї з найкращих родин Граца, мала багато зв'язків з місцевими музикантами і митцями. Вона відкрила невеличке кафе, яке стало не лише місцем зустрічі місцевої богеми, а й камерним концертним залом. Певною мірою завдяки зусиллям А. Ханси Й. Марксу вдалося так швидко досягти популярності вокального композитора.

⁶ Haydin B., Rucker M. Joseph Marx. Orchestral songs [Електронний ресурс]. Wien : Universal Editions AG, 2003. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).

Г. Гейне, Й. В. Гете, В. Вітмена та інших поетів. Близьким другом і однодумцем Й. Маркса був австрійський поет і драматург Антон Вільдганс (Anton Wildgans, 1881–1932), на слова якого також створено кілька солоспівів.

Серед виконавців вокальних творів композитора – уславлені співаки: Л. Леман (Lotte Lehman), Л. Велич (Ljuba Welitch), Е. Шуман (Elisabeth Schumann) А. Ожер (Arleen Auger), Г. Прей (Hermann Prey) та Л. Прайс (Leontyne Price), а також виконавці нового покоління – Д. Браянт (Diana Bryant) та М. Серафін (Martina Serafin)¹.

Досягнувши високої майстерності в камерно-вокальній сфері, композитор цілеспрямовано звертається до інструментальних жанрів. У 1911 році написані камерно-інструментальні «Рапсодія», «Балада» і «Скерцо», які, за словами Крістофа Шлюрена, швидше скидаються на «могутню 80-хвилинну “симфонію” для фортепіанного квартету»². З цим твердженням важко не погодитися: опус 29-річного композитора – твір великих масштабів, композиційно складний і багатотемний, має чітко визначений драматургічний розвиток і глибоку інтонаційно-образну концепцію. Кожну тему Й. Маркс мислить як величезний тематичний комплекс із відповідним планом розвитку і великою кількістю фіксованих підтем та похідних інтонаційних трансформацій, що частково пояснює певну драматургічну відокремленість і самостійність епізодів твору. Крім того, у «Рапсодії», «Баладі» та «Скерцо» композитор продемонстрував високу майстерність ансамблевого письма, зумовлену глибоким знанням специфіки камерно-інструментального виконавства.

З цього моменту зацікавлення камерною музикою супроводжуватиме Й. Маркса все життя. У його творчому доробку – соната для скрипки та фортепіано *ля мажор* (1913) та її «спадкоємиця» – «Frühlingssonate» («Весняна соната») для скрипки і фортепіано *ре мажор*, яка створена у пізній період творчості (1945) і частково ґрунтується на тематичних ремінісценціях *ля-мажорної* сонати. Привертають увагу також Сюїта для віолончелі та фортепіано (1914)³ та *ля-мажорний* струнний квартет (1937).

Вершиною творчості Й. Маркса в камерно-інструментальній музиці стали «Квартет в античному дусі» («Quartetto in modo antico», 1938) і «Квартет у класичному дусі» («Quartetto in modo classico», 1941). Перший задуманий як присвята майстрам старовинної вокальної поліфонії (Джованні Палестрині та Орlando Лассо). У кожній із частин твору автор спирається на певний «старовинний» лад (міксолідійський, дорійський, фрігійський, пентатоніку). «Квартет у класичному дусі» – своєрідний пам'ятник віденському класицизму⁴, у якому гайднівська композиційна ясність по-

¹ Українські співаки також виконують вокальні твори Й. Маркса: кілька романсів композитора виконувала асистент НМАУ ім. П. І. Чайковського Т. Чайка (концертмейстер В. Турта); лауреат міжнародних конкурсів Л. Хахаліна 29 грудня 2017 року в Малому залі НМАУ імені П. І. Чайковського виконала солоспіву Й. Маркса «Japanisches Regenlied» («Японська пісня дощу»), «Valse de Chopin» («Вальс Шопена, текст А. Жиро), «Windräder» («Вітряк», текст О. Фальке), «Der bescheidene Schäfer» («Соромливий коханий», текст К. Вайсе) та «Sommerlied» («Літня пісня», текст Е. Гайбеля). Концертмейстер – Є. Дашак.

² Schlüren Ch. Post-Romantic Impressionism from Styria // Joseph Marx (1882–1964). Works for piano quartet (1911). München : Bayerischer Rundfunk, 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R). S. 13.

³ Сюїту для віолончелі та фортепіано *фа мажор* (1914) у чотирьох частинах (перша частина – *Präludium*, друга – *Largo*, третя – *Menuette*, четверта – *Finale*) виконали лауреати міжнародних конкурсів А. Страшнов-Пірський (віолончель) і Є. Дашак (фортепіано) у Малому залі НМАУ ім. П. І. Чайковського 29 грудня 2017 року.

⁴ Аналогічну ідею ремінісценції віденського класичного стилю втілено в одному з оркестрових творів Й. Маркса – «Старовіденських серенадах» («Alt-Wiener Serenaden», 1941). «Квартет у класичному

єднується з пізньоромантичною музичною мовою. Обидва опуси – творчий заповіт Й. Маркса наступним поколінням композиторів, його пристрасний заклик оберігати класичну культурно-музичну спадщину.

Особливе питання – роль сольних фортепіанних жанрів у творчості Й. Маркса. Як не дивно, у цього досить плідного композитора і прекрасного піаніста не так уже й багато фортепіанних творів. Єдиним широко відомим зразком є цикл «Шість п'єс для фортепіано» («Ballade», «Albumblatt», «Humoreske», «Präludium und Fuge», «Arabeske», «Rhapsodie»), написаний влітку 1916 року¹. Окрім «Балади»², жодна з п'єс циклу не має програмного тла. Визначальну роль відіграють жанрові назви п'єс: митець послідовно відтворює всі образно-стильові особливості цих жанрів. Він формує свій твір за принципом контрасту і, що прикметно, не мислить «Шість п'єс» як цикл мініатюр: кожна з п'єс масштабна за композиційною побудовою (здебільшого складна тричастинна або сонатна форма) і винятковою насиченістю й об'ємністю фактури. «Балада», «Фуга» та «Рапсодія» – своєрідні грандіозні епічні «стовпи», які підтримують структуру циклу. Кульмінацію становить *мі-бемоль мінорна* «Фуга». Їй протиставлена вишукана імпресіоністична «Арабеска» в однойменному *мі-бемоль мажорі*. Носіями лірико-ідилічних образів є «Аркуш з альбому» та «Прелюдія». Дещо виокремлюється «Гумореска» – гротескне скерцо, яке в середньому розділі включає меланхолійний віденський вальс-лендлер. Цікаво, що майже кожна з «Шести п'єс» містить алюзії на індивідуальний стиль того композитора, яким захоплювався молодий Й. Маркс: так, «Гумореска», на думку А. Лісса, є присвятою М. Регера³, а «Арабеска» – М. Равелю; «Балада» і «Рапсодія» викликають у пам'яті величні образи Й. Брамса; «Фуга» безперечно є офірою Й. С. Баху; «Прелюдія» змушує згадати витончену чуттєвість раннього О. Скрябіна⁴.

дусі» буде оркестрований для струнного оркестру 1944 року і виконуватиметься як «Sinfonia in modo classico».

¹ Б. Хайдін стверджує, що є ще кілька неопублікованих юнацьких фортепіанних творів Й. Маркса, серед яких – «Die Flur der Engel» («Лука Янгола»); «Canzone» *ре мажор*, «Albumblatt» *фа мажор*; «Romanze»; «Moderne Klavierstudie» («Сучасний етюд для фортепіано»); «Herbstlegende» («Осіньна легенда») *сі-бемоль мінор*; «Klavierstück» («П'єса для фортепіано») *до мінор* та *ля-бемоль мажор*; «Phantasiestück Intermezzo» («Фантастичне інтермецо») *фа-дієз мінор*; «Nachtstück» («Нічна п'єса», або «Carnaval»); «Klavierstück» *соль мажор*; цикл «Schmetterlingsgeschichten» («Історії метелика») у трьох частинах: «Präambulum» («Прембула»); «Von der Waldglockenblume» («З лісового дзвіночка»); «Von alter Sehnsucht» («Від старої туги»). За словами дослідника, ці опуси мало б опублікувати «Universal Edition», однак, за інформацією з сайту видавництва, цього досі не відбулося.

Диск австралійської піаністки Тоні Лемох («Tonya Lemoh plays Joseph Marx», запис від 29 липня 2008 року), окрім «Шести п'єс для фортепіано», уже містить кілька фортепіанних творів зі згаданого переліку («Herbst-Legende», «Carnaval», «Canzone» та «Die Flur der Engel»).

² За словами А. Лісса, «Балада» «<...> має програмне тло. Романтичне почуття (до А. Ханси – С. Д.) заволоділо Маркса у старому замку Вільдон біля Граца, у «штирійському Вартбурзі». Тут чули знаменитого міннезінгера Вільдонь'є, тут відпочивав Тангейзер, і відомий астроном Тіхо Браге був гостем у цих мурах. Тепер замок лежить в руїнах; мури і прекрасний старий колодязь свідчать про колишнє розкішне й радісне життя. Ці романтичні середньовічні образи справили враження на музикальність Маркса». Цит. за: Liess A. Joseph Marx. Leben und Werk. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt, 1943. S. 186.

³ У «Гуморесці» Й. Маркса можна віднайти певні аналогії з «П'ятьма гуморесками» ор. 20 М. Регера, що стосуються передусім композиційно-драматургічної будови п'єс (складна тричастинна форма з різко контрастним середнім розділом), а також колоритної мелодико-гармонічної гри, притаманної зазначеним творам М. Регера.

⁴ Хочеться сподіватися, що з часом «Шість п'єс для фортепіано» Й. Маркса увійдуть і до концертного репертуару українських піаністів. Так, у програмі концертів 1 листопада 2017 року та

Із фортепіано пов'язаний поступовий перехід композитора у сферу симфонічної музики, ознаменований появою 1919 року *мі мажорного* «Романтичного концерту» («Romantisches Klavierkonzert») для фортепіано з оркестром. Цей твір належить до найбільш відомих із творчого доробку Й. Маркса. Він був у репертуарі таких піаністів, як Вальтер Гізекінг та Жорж Боле¹. За словами Б. Хайдіна, «Романтичний концерт» являє собою «<...> грандіозний симфонічний дует між фортепіано і оркестром. Фортепіанна партія <...> вимагає від соліста віртуозності і великої витривалості. Фортепіано не існує як окрема сутність, функціонує скоріше як інтегрована частина величної симфонічної побудови, у якій часто використовується для втілення властивого йому блискучого колориту»².

У 1929 році написані «Три п'єси для фортепіано з оркестром» («Drei Stücke für Klavier und Orchester») «Castelli Romani»³, які вважають його другим фортепіанним концертом. У трьох частинах твору (перша частина – «Villa Hadriana», *Allegro ma non tanto*; друга – «Tusculum», *Andante*; третя – «Frascati», *Presto*) композитор утілює свої враження від подорожей Італією, де він часто бував ще в дитинстві⁴. Як зазначав сам Й. Маркс, «Castelli Romani» «є відображенням того образу південного пейзажу з народними елементами, що ще з часів Ліста часто трапляється у фортепіанній та оркестровій музиці <...> Мені треба було згадати багато музичних подорожей, серенад, карнавалів і свят, які створили наші майстри; є чарівні твори, такі як “Венеція та Неаполь” Ліста для фортепіано чи “Італійська серенада” Гуго Вольфа»⁵. Дослідник Е. Верба порівнює твір Й. Маркса із симфонічною фантазією «З Італії» Р. Штрауса та «Фонтанами Риму» О. Респігі⁶.

29 грудня 2017 року в Малому залі НМАУ ім. П. І. Чайковського автор цієї статті виконав «Гумореску», «Аркуш з альбому» та «Прелюдію».

¹ Прем'єра «Романтичного концерту» відбулася влітку 1919 року в редакції для двох фортепіано. Виконавцями були автор і піаніст із Триєста Анжело Кешісоглу (Angelo Kessissoglu). Прем'єра у супроводі Віденського симфонічного оркестру відбулася 19 лютого 1921 року. Пізніше Й. Маркс сам диригував концертом. Піаніст В. Гізекінг (Walter Giesecking, 1895–1956) часто виконував «Романтичний концерт» (а пізніше – і Другий фортепіанний концерт Й. Маркса, «Castelli Romani»). Після смерті Й. Маркса «Романтичний концерт» був забутий, як і більшість його симфонічних творів. Однак у 1970-х роках американський піаніст Жорж Боле (Jorge Bolet, 1914–1990) віднайшов партитуру концерту і виконував його як свій улюблений концерт у багатьох країнах світу. «Романтичний концерт» написаний у чотирьох частинах: перша частина – «Lebhaft» (*Allegro moderato*); друга – «Nicht zu langsam» (*Andante affetuoso*); третя – «Sehr lebhaft» (*Allegro molto*).

² Haydin B. Joseph Marx: Detailed information on the Romantic Piano Concerto of 1919. URL: <http://www.joseph-marx.org/documents/details-romantic-piano-concerto.html> (accessed: 12.10.2017).

³ Прем'єра «Castelli Romani» відбулася 1930 року у виконанні піаніста В. Гізекінга та диригента К. Бьома. В. Гізекінг виконував цей твір у різних країнах світу до кінця 1950-х років. Серед інших виконавців – учениця Й. Маркса по класу теорії та австрійська піаністка Ф. Валенці (Frieda Valenzi), а також німецький піаніст Ю. Басслер (Julius Bassler). Ще одне виконання відбулося 28–29 березня 1982 року в концертному залі Грацу Stefaniensaal за участі піаніста А. Йеннера (Alexander Jenner) та Філармонічного оркестру Грацу під орудою диригента П. Шротнера (Peter Schrottner). Одне з останніх виконань відбулося 16 березня 2013 року у віденському Musikverein за участі піаніста М. Шірмера (Markus Schirmer) та Віденського симфонічного оркестру під орудою Ф. Луїзі (Fabio Luisi).

⁴ Матір Й. Маркса Леокадія Штрохубер (Leokadia Strohuber) мала італійське коріння: її матір була придворною дамою пармської княгині Де Віско (De Visco).

⁵ Liess A. Joseph Marx. Leben und Werk. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt, 1943. S. 27.

⁶ Werba E. Joseph Marx. Wien : Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1964. S. 27.

Вершиною творчості Й. Маркса, його справжнім «opus magnum» є гігантська «Осіньна симфонія» («Eine Herbstsymphonie», 1921¹), присвячена А. Хансі, коханій композитора. Твір натхнений образами улюбленої пори року Й. Маркса – осені, яка завжди символізувала для нього «мудрість і справедливість природи»²: «Маркс поставив собі за мету музично втілити настрої і почуття, яких сповнений людський дух восени: завершення року, відродження і зникнення Природи як вічного символу людського життя. На емоційному рівні твір відображає образи, які асоціюються з щедрим урожаєм, дозріванням, прощанням з літніми радощами і наближенням зими»³. Грандіозний чотиричастинний твір⁴ тривалістю понад 80 хвилин написаний для великого складу оркестру (четверний склад духових і розширена група ударних інструментів). Він є вершиною композиторської майстерності у сфері гармонії, поліфонії та оркестровки. «З “Осіньною симфонією” Йозеф Маркс випередив свій час», – захоплено зазначав диригент Р. Шайї⁵ (Riccardo Chailly). Сучасний австрійський композитор Ф. Церха згадував, як він «проводив години в суцільному захопленні, вивчаючи партитуру “Осіньної симфонії”, вражений неймовірною складністю твору»⁶. За своїми масштабами, глибиною філософського задуму, багатством оркестрового письма «Осіньна симфонія» Й. Маркса стоїть в одному ряду з такими творами, як

¹ Й. Маркс працював над «Eine Herbstsymphonie» протягом 1916–1921 років. Прем'єра твору відбулася 5 лютого 1922 року у Віденській філармонії під орудою Ф. Вайнгартнера (Felix Weingartner) і ознаменувалася гучним скандалом: «Гігантський твір, що належав до авангарду сучасної симфонічної музики, перевершив усі можливі сподівання й побоювання і поставив абсолютно нові, безпрецедентні завдання перед диригентом і членами найкращого у світі оркестру. Він викликав жорстокі протести з боку одних і оплески з боку інших, останні посилювалися після того, як композитора викликали на сцену. Частина аудиторії безкінечно вигукувала “Маркс, Маркс, Маркс!”». Цит. за: Haydin B. Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork [Електронний ресурс] // ASO (American Symphony orchestra), 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R). Ще одне виконання «Осіньної симфонії» відбулося 18 травня 1923 року у Віденському Konzerthaus під орудою диригента К. Крауса (Clemens Krauss). Найбільш сучасне виконання – 7 грудня 2008 року в Avery Fisher Hall у Лінкольн-центрі (Нью-Йорк, США) Американським симфонічним оркестром під орудою Л. Ботштейна (Leon Botstein).

² Осені присвячено ще кілька творів Й. Маркса – фортепіанна п'єса «Herbstlegende» («Осіньна легенда»), солоспіви «An einen Herbstwald» («В осінньому лісі») та «Septembermorgen» («Вересневий ранок»), а також кантата «Herbstchor an Pan» («Осіньний хор Пану», 1911). Останню, четверту частину «Осіньної симфонії» «Ein Herbstpoem» («Поема осені») пізніше композитор виділив як окремий твір. Цит. за: Wood J. Joseph Marx, Eine Herbstsymphonie (Autumn Symphony) // ASO (American Symphony orchestra). URL: <http://americansymphony.org/eine-herbstsymphonie-autumn-symphony-1921/> (accessed: 12.10.2017).

³ Haydin B. Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork [Електронний ресурс] // ASO (American Symphony orchestra), 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).

⁴ «Осіньна симфонія» («Eine Herbstsymphonie») має чотири частини: перша частина – «Ein Herbstgesang» («Пісня осені»), друга – «Tanz der Mittaggeister» («Танець полудневих духів»), третя – «Herbstgedanken» («Осінні думки»), четверта – «Ein Herbstpoem» («Поема осені»).

⁵ Haydin B. Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork [Електронний ресурс] // ASO (American Symphony orchestra), 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).

⁶ Haydin B. Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork [Електронний ресурс] // ASO (American Symphony orchestra), 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).

«Пісня про землю» Г. Малера (1909), «Морська симфонія» Р. Воана-Уїльямса (1909) та «Альпійська симфонія» Р. Штрауса (1915)¹.

Важливим у розкритті творчої постаті Й. Маркса є його філософсько-естетичні погляди. Вражають його самостійність і системність мислення, унікальна здатність до самоосвіти: безмежна ерудиція охоплювала не лише музику, а й гуманітарні і природничі науки². До того ж, відомі надзвичайні особливості його фотографічної пам'яті, що надавала можливість за один перегляд вивчати величезні тексти і партитури. Так, 23-річний Й. Маркс під час короткої зустрічі з М. Регером вразив його досконалим знанням усіх творів композитора, навіть маловідомих. Під час лекцій і публічних виступів він демонстрував свої можливості, граючи напам'ять клавіри і партитури, вільно комбінуючи музичні приклади, дослівні цитати та посилання.

Як уже зазначалося, вищу освіту Й. Маркс здобув на філософському факультеті Університету в Граці³. У 1909 році він отримав вчене звання доктора філософії, захистивши дисертацію «Про функції інтервалів, акордів та мелодії у сприйнятті тональних комплексів» («Über die Funktion von Intervall, Harmonie und Melodie beim Erfassen von Tonkomplexen»). Ця робота стала результатом тривалих досліджень протягом 1905–1909 років, під час яких Й. Маркс працював із сотнями респондентів із різних верств населення. Урешті-решт він дійшов висновку, що закони тональності закладені в людській свідомості, сприйнятті у психології, що це своєрідний універсальний закон, порушення якого (тобто дотримання атональності і додекафонії) суперечать істині і мистецтву. Пізніше свої наукові досягнення Й. Маркс узагальнив у масштабній праці «Музика – універсальна мова» («Weltsprache Music», 1964⁴).

Філософсько-естетичні погляди Й. Маркса визначили його культурно-політичне становище в австрійському суспільстві: протягом життя він очолював консервативну партію, яка протистояла нововіденській школі на чолі з А. Шенбергом, А. Бергом та ін. Однотумцями Й. Маркса були Р. Штраус, Ф. Шреккер, Ф. Шмідт, Е. Корнгольд, О. фон Цемлінський, а також митці з інших країн – віолончеліст П. Казальс, англієць Ф. Діліус, а також британсько-індійський композитор і піаніст К. Ш. Сорабджи⁵. Творчістю Й. Маркса захоплювався М. Метнер, який 1949 року писав йому: «Моя зустріч з Вами була несподіваним дарунком, а також знаком, який свідчив, що те, що є несподіваним, фантастичним і вічно романтичним, усе ще існує,

¹ Окрім «Eine Herbstsymphonie», симфонічний спадщина Й. Маркса включає цикл «Naturtrilogie» («Eine symphonische Nachtmusic», «Idylle», «Eine Frühlingmusic», 1921) та «Nordlands-Rhapsodie» (1929). «Старовіденська серенада» (Alt-Wiener Serenaden, 1941).

² Відомо, що у 1920-ті роки Й. Маркс захопився фотографією: у його архіві зберігається багато високохудожніх фотографій, які відображають його бачення навколишньої природи.

³ Значний вплив на формування філософсько-естетичних поглядів Й. Маркса справив його викладач, філософ і психолог Алексіус Мейнонг (Alexius Meinong, 1853–1920), який розробляв питання аксіології, онтології і теорії розуму. Ще однією особистістю, яка вплинула на становлення наукових поглядів Й. Маркса, став його друг, учень Мейнонга, італійський психолог Вітторіо Бенуссі (Vittorio Benussi, 1878–1927), який досліджував візуальне і тактильне сприйняття, оптичні ілюзії, сприйняття часу, закономірності визначення брехні тощо.

⁴ Marx J. Weltsprache Musik. Bedeutung und Deutung Tausendjähriger Tonkunst. Wien : Austria-Edition, 1964. 253 S.

⁵ Кайхосру Шапурджи Сорабджи (Kaikhosru Shapurji Sorabji, 1892–1988) – англійський композитор, критик, піаніст і письменник індійського походження. Був великим шанувальником творчості Й. Маркса, колекціонував усі його партитури.

незважаючи на спроби сучасних «лідерів» мистецтва, які всіляко намагаються знищити ці цінності»¹.

Для авангардного крила австрійської музики Й. Маркс був надзвичайно впливовим супротивником. Протягом життя він обіймав багато високих посад, зокрема – професора Віденського університету (1914–1952), ректора Віденського університету музики і виконавського мистецтва (1922–1924), професора музикології Університету Граца (1947–1962). Тривалий час Й. Маркс був музичним критиком у «Neues Wiener Journal» та «Wiener Zeitung». Лауреат багатьох премій і нагород від різних держав², він часто був головою або членом журі міжнародних конкурсів молодих композиторів. Він майже завжди використовував свої можливості для боротьби проти представників «атональності», переконаний, що *«не все, що було написано, може називатися музикою»*³. Щоправда, часом він щиро підтримував талановиті, з його погляду, твори, у яких *«атональні структури принаймні створювали цікавий звуковий ефект»*⁴. Цей конфлікт дослідники вважають однією з імовірних причин пізнішого забуття Й. Маркса, якого молодше покоління музикантів сприймало виключно як консерватора, традиціоналіста, «урядового конформіста».

Однак роль Й. Маркса у становленні цього молодого покоління неможливо переоцінити: протягом майже 40-річної педагогічної кар'єри він навчав понад 1200 студентів з різних країн світу! Композицію, теорію музики, гармонію і контрапункт Й. Маркс викладав учням іноді у вільний час безкоштовно, а своїм беззастережним авторитетом зажив серед них слави своєрідного «напівбога». Сучасники згадували дотепність і красномовність Й. Маркса, його влучні анекдоти і розповіді про зустрічі з відомими митцями (з Дж. Пуччіні, К. Шимановським, Ф. Шмідтом). Відомо, що Й. Маркс ніколи не дозволяв своїм студентам занотовувати під час лекцій: він прагнув розвинути їхню пам'ять та інтуїцію замість механічного сприйняття інформації. Його педагогічний метод передбачав цілковиту творчу свободу студента: викладач коригував хіба що значні технічні помилки.

¹ Haydin B. Biography & Personality. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/biography.html#biography> (accessed: 12.10.2017).

² На своєму сайті Б. Хайдін подає перелік офіційних посад і нагород Й. Маркса. Й. Маркс був головою Асоціації Австрійських композиторів (Österreichischer Komponistenbund), Товариства публікації пам'яток музичного мистецтва в Австрії (Gesellschaft zur Herausgabe von Denkmälern der Tonkunst in Österreich), Асоціації віденських критиків (Wiener Kritiker-Vereinigung), Моцартівського товариства Відня (Mozartgemeinde Wien), членом австрійської комісії ЮНЕСКО, а також – членом Віденського шубертівського товариства (Wiener Schubertbund), Товариства Франца Легара (der Franz-Léhar-Gesellschaft), Інституту Макса Регера (Max-Reger-Institutes), Міжнародного товариства Франца Шрекера (der Internationalen Franz-Schreker-Gesellschaft) тощо.

У 1947 році була заснована премія імені Йозефа Маркса від федеральної землі Штірія, лауреатом якої стали Ніколаус Арнонкур (Nikolaus Harnoncourt), Альфред Брендель (Alfred Brendel), австрійська співачка Гундула Яновіц (Gundula Janowitz) та інші. Й. Маркс був почесним доктором університетів музики та виконавських мистецтв у Граці й Відні (до слова, він був третім музикантом, який отримав почесний ступінь доктора Віденського університету після Антона Брукнера та Франца Шмідта). За матеріалами: Haydin B. Biography & Personality. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/biography.html#biography> (accessed: 12.10.2017).

³ Haydin B. Joseph Marx and the Third Reich. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> (accessed: 12.10.2017).

⁴ Там само.

Наведемо лише кілька прізвищ композиторів, які були учнями Й. Маркса: Хасан Ферід Алнар (Hasan Ferid Alnar), Людвіг Часкес (Ludwig Czaskes, Туреччина), Ерік Бергман (Erik Bergman, Фінляндія), Отмар Штайнбауер (Othman Steinbauer, Австрія), Пауль Константінеску (Paul Constantinescu, Румунія), Річард Флурі (Richard Fluri, Швейцарія), Марсель Франк (Marsel Frank), Елізабет Джірінг (Elybeth Gyring), Пауль Сігель (Paul Siegel), Андре Сінгер (Andre Singer, США), Яків Готовач (Jakov Gotovac, Хорватія), Марджан Козіна (Marjan Kozina, Словенія)¹ та ін.

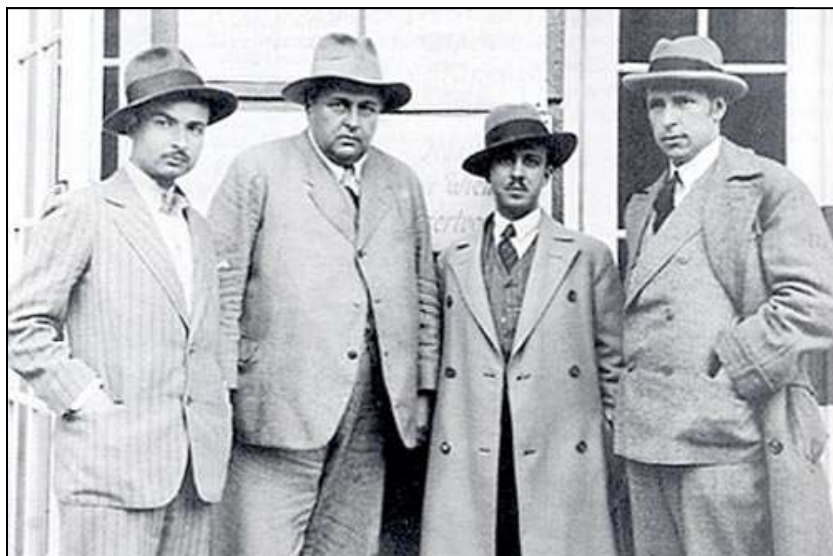

Фото 2. Й. Маркс і його турецькі учні
Неджіль Казі Аксес, Джемаль Решіт Рей
та Хасан Ферід Алнар. Відень. 1931 рік.

Цікавим періодом у суспільному житті стали для Й. Маркса 1932–1933 роки, коли він відгукнувся на запрошення уряду М. К. Ататюрка і взяв активну участь у заснуванні першої турецької консерваторії в Анкарі. Спільно з ним у цей час працювали такі відомі західноєвропейські музиканти, як Б. Барток, П. Хіндеміт, а також педагог і диригент із Граца Г. фон Шмайдель (Hermann von Schmeidel, 1894–1953) та німецький педагог, піаніст і диригент Е. Зюкмайер (Eduard Zuckmayer, 1890–1972). За

свідченням американського дослідника Е. Коймена, Й. Марксу дуже імпонувала концепція М. Ататюрка, згідно з якою «<...> нація може змінити себе, залежно від засвоєння нею нових стилів у музиці <...> Важливо створити музичний стиль, заснований на нашій національній спадщині. Лише після цього національна турецька музика підніметься на міжнародний рівень»². Це відповідало й поглядам Й. Маркса, який вірив у «цінність народної музики для національної ідентичності», і в те, що «основи нового мистецтва ґрунтуються, з одного боку, на старій турецькій народній музиці, а з іншого, – на формальних гармонічних досягненнях, очевидних лише у безсмертних творах Віденського класичного періоду. Будемо сподіватися, що з поєднання цих оригінальних елементів розвиватиметься нове музичне мистецтво»³. Такий консервативний підхід перетворив, а згодом і дещо реформував у своїй творчості учень Й. Маркса по Віденській консерваторії (1927–1932) Хасан Ферід Алнар (1906–1978), один із композиторів так званої «турецької п'ятірки» (термін Е. Коймена)⁴.

¹ Pfitzinger S. *Composer Genealogies: A Compendium of Composers, Their Teachers, and Their Students*. Rowman & Littlefield, 2017. 628 p.

² Koymen E. *A Musical Minefield: Composing the Turkish Nation-State*. URL: http://ams-sw.org/Proceedings/AMS-SW_V3Spring2014Koymen.pdf (accessed: 12.10.2017).

³ Там само.

⁴ За словами Е. Коймена, «турецька п'ятірка» – це група композиторів, які здобули освіту в найкращих європейських консерваторіях та присвятили своє життя розбудові сучасної музичної культури

Постає цілком логічне запитання: чому видатний композитор, музичний філософ і теоретик, авторитетний критик Йозеф Маркс по своїй смерті 1964 року¹ був протягом десятиліть майже повністю забутий, фактично, викреслений з історії австрійської музики ХХ століття? На думку дослідників, відповідь слід шукати у відносинах Й. Маркса з Третім Рейхом та його непримиренними культурними опонентами, представниками музичного авангарду. Жертвами такого ж несправедливого цькування тривалий час були Р. Штраус і К. Орф, доки їх репутація не була повною мірою відновлена зусиллями істориків і музикознавців. Настав час здійснити це і щодо Й. Маркса.

Подібно до інших відомих митців (Г. фон Караяна, В. Фуртвенглера, В. Гізекінга, Р. Штрауса, К. Орфа), Й. Маркс не наважився емігрувати і був змушений співпрацювати з нацистським урядом². Трагізм його особистої і творчої долі полягає в тому, що в цій ситуації, фактично, не було шансу уникнути звинувачень в «колабораціонізмі». Як відомо, «як зброю націонал-соціалісти використовували багаторічну боротьбу напрямів у музичному мистецтві – боротьбу старого і нового, прогресистів і консерваторів – і перетворили її на предмет ідеологічних маніпуляцій і зловживань <...> Загальна спрямованість націонал-соціалістичної політики у сфері мистецтва – анти-модернізм та антиінтернаціоналізм»³. Збіг «партійного» мистецького традиціоналізму та основних музично-філософських ідей Й. Маркса є цілковитою випадковістю: його щире прагнення «захистити й донести крізь темні часи високі духовні ідеали, яких він завжди дотримувався»⁴, зародилося у свідомості митця задовго до формування націонал-соціалістичної ідеології.

Як зазначалося в тогочасних партійних статтях і документах, «невід'ємною ознакою арійського сприйняття музики є опора на дані природою закони: обертоновий ряд, тризвук, тональність. Виходячи з цього, атональність вважали чужою німецькому менталітету»⁵. На жаль, це відповідало основним постулатам музичної теорії, чітко сформульованої Й. Марксом ще 1909 року і обстоюваної ним у теоретичних працях і в лекціях. Становище митця погіршувалося його однозначним лідерством у консервативній «старовіденській школі». Чи не найважчим із можливих звинувачень була підозра в расизмі й антисемітизмі: «Атональна і чвертьтонова музика розглядалася як породження іншої раси, іншого, чужого нордичному слухання <...> З погляду нордичної раси, така музика оголошувалася прикметою варварства»⁶. Відомо, що Й. Маркс мав дещо напружені стосунки з представниками авангардного крила (зокрема з А. Шенбергом), деякі з яких були євреями за походженням.

Туреччини. Серед них – Неджіль Кази Аксес (Necil Kazım Akses, 1908–1999), Ульві Джемаль Еркін (Ulvi Kemal Erkin, 1906–1972), Хасан Ферід Алнар (Hasan Ferid Alnar, 1906–1978), Джемаль Решіт Рей (Cemal Reşit Rey, 1904–1985), Ахмед Аднан Сайгун (Ahmed Adnan Saygun, 1907–1991).

¹ Йозеф Маркс помер 3 вересня 1964 року в Граці.

² Насправді після 1938 року Й. Маркс був позбавлений більшості своїх посад, однак іноді читав лекції, під час яких буцімто висловлював підтримку офіційній культурній політиці нового уряду.

³ Векслер Ю. Альбан Берг и его время. Опыт документальной биографии. Санкт-Петербург : Композитор, 2009. С. 699.

⁴ Haydin B. Joseph Marx and the Third Reich. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> (accessed: 12.10.2017).

⁵ Векслер Ю. Альбан Берг и его время. Опыт документальной биографии. Санкт-Петербург : Композитор, 2009. С. 699.

⁶ Там само. С. 700.

Б. Хайдін спростовує міф про Й. Маркса як «нацистського попинача»¹. Спираючись на архівні матеріали, спогади сучасників та епістолярій композитора, він переконливо довів необ'єктивність і упередженість таких закидів. На думку Б. Хайдіна, звинувачення Й. Маркса у симпатіях до нацистів – це лише чутки, поширювані про нього деякими авангардистами, обуреними його часом непримиреним ставленням до їхніх мистецьких поглядів. Однак твори Й. Маркса різко «втратили актуальність», зникли з концертних програм. Тривале забуття було майже невідворотним. Б. Хайдін зазначає, що Й. Маркс абсолютно не сприймав офіційної ідеології і ставився до неї вороже-іронічно. Він не написав жодного твору «на замовлення партії», як деякі з його колег. За спогадами покоївки Й. Маркса, фашистське вітання ніколи не звучало в будинку композитора, а в епістолярній спадщині диригента та композитора Р. Мойсисовича фон Мойшвара (Roderich Mojsisovics-Mojsvár, 1877–1953) одіозним «Хайль Гітлер!» підписані всі листи, окрім адресованих Й. Марксу. Відомі факти, як Й. Маркс використовував усі свої можливості і зв'язки не лише для того, щоб урятувати від репресій своїх учнів і друзів єврейського походження, а й повернути твори єврейських композиторів у концертні зали Австрії. Серед його найближчих друзів – Е. В. Корнгольд (Erich Wolfgang Korngold), Ф. Шрекер (Franz Schreker) і Г. Зіппер (Herbert Zipper)². У 1956 році останній здійснив подорож зі США до Австрії лише для того, щоб побачитися зі своїм «високоповажним вчителем і другом»³. Годі й говорити, чи можливі такі стосунки між жертвою нацизму та «нацистським функціонером»⁴.

Отже, Йозеф Маркс – видатна постать в історії австрійської музики першої половини ХХ століття. Він створив багато камерно-вокальних, камерно-інструментальних і симфонічних творів. Масштабність, епічність побудови, висока майстерність композиторського письма, безмежне багатство мелодико-гармонічних засобів, вишуканість тембрового мислення – основні ознаки індивідуального стилю майстра. Протягом життя Й. Маркс свято дотримувався своїх естетичних переконань, сприймаючи як власну життєву місію збереження високих класичних і романтичних традицій, застосовуючи для цього всі свої знання і можливості – від філософських трактатів і музично-теоретичних праць до адміністративних важелів. Ці ідеали він заповідав і своїм численним учням. Такий свідомий консерватизм ледь не став причиною його прикрого недооцінювання і тривалого забуття. На щастя, сьогодні ця тенденція відходить у минуле: відродження його творчості постає нагальною потребою часу і вимагає постійних зусиль як виконавців, так і дослідників.

¹ Haydin B. Joseph Marx and the Third Reich. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> (accessed: 12.10.2017).

² Герберт Зіппер (Herbert Zipper, 1904–1997) – австрійський композитор, диригент і громадський діяч. В'язнем концтабору Дахау він організував маленький оркестр із саморобних інструментів, а також написав знамениту «Dachau Lied» («Пісню Дахау»), яку ув'язнені передавали з уст в уста як своєрідний музичний символ спротиву.

³ Haydin B. Joseph Marx and the Third Reich. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> (accessed: 12.10.2017).

⁴ Цікавий штрих до політичних поглядів Й. Маркса висловлений у статті М. Рубіна «Йозеф Маркс, людина та музикант» у журналі «Радянська музика»: «Ще у двадцять роки він (Йозеф Маркс – Є. Д.) виступав за дружбу з Радянським Союзом; тоді ж він був обраний президентом Товариства австрійсько-радянської дружби (президентом музичної секції цього товариства він є і зараз). Йозеф Маркс дотепно висміював наклепників на радянську країну» Цит. за: Рубин М. Й. Маркс, человек и музыкант // Советская музыка. 1963. № 5. С. 129.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Векслер Ю. Альбан Берг и его время. Опыт документальной биографии. Санкт-Петербург : Композитор, 2009. 1136 с.
2. Маленко Г. В. Романтический концерт Йозефа Маркса: жанр, драматургия, концепция : науч. работа ... магистра музыкального искусства / Нац. муз. акад. Украины им. П. И. Чайковского ; науч. рук. – канд. искусствознания, проф. Л. С. Неболюбова. Киев, НМАУ имени П. И. Чайковского, 2012. 32 с.
3. Рубин М. Й. Маркс, человек и музыкант // Советская музыка. 1963. № 5. С. 128–130.
4. Яковлев М. М. Маркс, Йозеф // Музыкальная энциклопедия : в 6 т. Т. 3 : Корто – Октоль. Москва : Сов. энциклопедия, 1976. С. 450.
5. Haydin B. Biography & Personality. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/biography.html#biography> (accessed: 12.10.2017).
6. Haydin B. Joseph Marx and the Third Reich. URL: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> (accessed: 12.10.2017).
7. Haydin B. Joseph Marx: Detailed information on the Romantic Piano Concerto of 1919. URL: <http://www.joseph-marx.org/documents/details-romantic-piano-concerto.html> (accessed: 12.10.2017).
8. Haydin B. Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork [Електронний ресурс] // ASO (American Symphony orchestra), 2010. Аудіо-запис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).
9. Haydin B., Rucker M. Joseph Marx. Orchestral songs [Електронний ресурс]. Wien : Universal Editions AG, 2003. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R).
10. Haydin B. Zusatztext zum Booklet der CD “Frühlingssonate” von Joseph Marx, gespielt von Vasa Prihoda (Label: Podium). URL: <http://www.joseph-marx.org/my-booklet-notes/booklet-fruehlingssonate-prihoda.html> (accessed: 12.10.2017).
11. Koymen E. A Musical Minefield: Composing the Turkish Nation-State. URL: http://ams-sw.org/Proceedings/AMS-SW_V3Spring2014Koymen.pdf (accessed: 12.10.2017).
12. Liess A. Joseph Marx. Leben und Werk. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt, 1943. 247 S.
13. Marx J. Weltsprache Musik. Bedeutung und Deutung Tausendjähriger Tonkunst. Wien : Austria-Edition, 1964. 253 S.
14. Pfitzinger S. Composer Genealogies: A Compendium of Composers, Their Teachers, and Their Students. Rowman & Littlefield, 2017. 628 p.
15. Schlüren Ch. Post-Romantic Impressionism from Styria [Електронний ресурс] // Joseph Marx (1882–1964). Works for piano quartet (1911). München : Bayerischer Rundfunk, 2010. Аудіозапис, дані. елект-рон. опт. диск (CD-R). 19 S.
16. Werba E. Joseph Marx. Wien : Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1964. 61 S.
17. Wood J. Joseph Marx, Eine Herbstsymphonie (Autumn Symphony) // ASO (American Symphony orchestra). URL: <http://americansymphony.org/eine-herbstsymphonie-autumn-symphony-1921/> (accessed: 12.10.2017).

REFERENCES

1. Haydin, B. (2006). *Joseph Marx: Detailed information on the Romantic Piano Concerto of 1919*. Available at: <http://www.joseph-marx.org/documents/details-romantic-piano-concerto.html> [Accessed: 12.10.2017] [in English].
2. Haydin, B. (2007). *Biography & Personality*. Available at: <http://www.joseph-marx.org/en/biography.html#biography> [accessed: 12.10.2017] [in English].

3. Haydin, B. (2007). *Joseph Marx and the Third Reich*. Available at: <http://www.joseph-marx.org/en/drittes-reich.html#drittes-reich> [Accessed: 12.10.2017] [in English].
4. Haydin, B. (2010). *Joseph Marx – Eine Herbstsymphony (Autumn Symphony) – Resurrection of a forgotten masterwork*. ASO (American Symphony orchestra), CD-R [in German].
5. Haydin, B. Rucker, M. (2003). *Joseph Marx. Orchestral songs*. Wien: Universal Editions AG, CD-R [in English].
6. Haydin, B. *Zusatztext zum Booklet der CD "Frühlingssonate" von Joseph Marx, gespielt von Vasa Prihoda (Label: Podium)*. Available at: <http://www.joseph-marx.org/my-booklet-notes/booklet--fruehlingssonate-prihoda.html> [Accessed: 12.10.2017] [in English].
7. Koymen, E. *A Musical Minefield: Composing the Turkish Nation-State*. Available at: http://ams-sw.org/Proceedings/AMS-SW_V3Spring2014Koymen.pdf [accessed: 12.10.2017] [in English].
8. Liess, A. (1943). *Joseph Marx. Leben und Werk*. Mit einem Titelbild, 12 Bildern im Text und 24 Notenbeispielen. Graz : Steirische Verlagsanstalt. 247 S. [in German].
9. Malenko, G. (2012). *Romantic concert of Josef Marx: genre, dramaturgy, conception. [Romanticheskiiy kontsert Yozefa Marksa: zhanr, dramaturgiya, kontseptsiya]* Master thesis. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, 32 p. [in Russian].
10. Marx, J. (1964). *Weltsprache Musik. Bedeutung und Deutung Tausendjähriger Tonkunst*. Wien : Austria-Edition, 253 S [in German].
11. Pfitzinger, S. (2017). *Composer Genealogies: A Compendium of Composers, Their Teachers, and Their Students*. Rowman & Littlefield. 628 p. [in English].
12. Rubin, M. (1963). J. Marx, a man and a musician [Y. Marks, chelovek i muzykant]. *Soviet music [Sovetskaya muzyka]*, 5, pp. 128–130 [in Russian].
13. Schlüren, Ch. (2010). *Post-Romantic Impressionism from Styria. Joseph Marx (1882–1964). Works for piano quartet (1911)*. München: Bayerischer Rundfunk, CD-R. 19 S.
14. Weksler, J. (2009). *Alban Berg and his time. Experience of a documentary biography [Alban Berg i ego vremja. Opyt dokumentalnoj biografii]*. Saint Petersburg: Kompozitor, 1136 p. [in Russian].
15. Werba, E. (1964). *Joseph Marx*. Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 61 S [in German].
16. Wood, J. *Joseph Marx, Eine Herbstsymphonie (Autumn Symphony)*. ASO (American Symphony orchestra). Available at: <http://americansymphony.org/eine-herbstsymphonie-autumn-symphony-1921> [accessed: 12.10.2017] [in German].
17. Yakovlev, M. Marx, Josef. *Music encyclopedia [Muzyikalnaya entsiklopediya]*, in 6 vol., vol. 3. Moscow: Sov. kompozitor, p. 450 [in Russian].

Дашак Е. Л. Творческая фигура Йозефа Маркса: композитор, философ, педагог, общественный деятель. Рассмотрен жизненный и творческий путь Йозефа Маркса (1882–1964) – выдающегося австрийского композитора, педагога, пианиста, теоретика и музыкального философа первой половины XX века. Осуществлён обзор работ о его жизни и творчестве, охарактеризованы основные жанры – камерно-вокальные, камерно-инструментальные, фортепианные, симфонические; проанализированы главные произведения, в частности Фортепианный квинтет, «Шесть пьес для фортепиано», «Романтический фортепианный концерт», «Осенняя симфония» и др. Раскрыта история их написания, названы основные исполнители. Исследованы оригинальные философские и музыкально-теоретические взгляды Й. Маркса, его педагогическая и общественная деятельность, с которой связана отдельная эпоха в истории австрийской и мировой культуры. Философско-эстетические взгляды Й. Маркса определили его культурно-политическое положение в австрийском обществе. Он возглавлял консервативную партию, противостоящую нововенской школе во главе с А. Шенбергом, А. Бергом и др. Особое внимание обращено на проблему неадекватного оценивания деятель-

ности Й. Маркса в период фашистской оккупации Австрии, остроту взаимоотношений между мастером, как лидером «консервативной» партии в австрийской культуре, и новой генерацией композиторов-авангардистов. Возрождение и популяризация его творчества является потребностью времени и требует постоянных усилий исполнителей и исследователей.

Ключевые слова: творчество Й. Маркса, вокальные произведения, камерные жанры, концерт для фортепиано с оркестром, цикл, симфония, педагогическая деятельность, философско-эстетические взгляды.

DASHAK EU.

Dashak Eugene – Senior lecturer of the Special Piano Department № 2, leading accompanist of the woodwind department, applicant of the World Music History Department at the Peter Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1016-4311>

JOSEPH MARX'S CREATIVE FIGURE: COMPOSER, PHILOSOPHER, EDUCATOR, PUBLIC MAN

Relevance of the study. It sheds light on the Ukrainian musicological context within the creative work of Joseph Marx (1882–1964) – an outstanding Austrian composer, teacher, pianist, theorist and musical philosopher of the first half of the twentieth century. He is the author of 150 vocal pieces, a significant number of chamber instrumental opuses, two piano concertos, as well as epic symphonic works. Hundreds of students from different countries of the world studied in his class. J. Marx is the author of one of the first theoretical studies on the psychology of perception of sound and tonality.

The main objective of the study is to provide an overview of the life and creative path of J. Marx. This is especially important because in recent years we can see the increasing interest of performers in the creative work of Joseph Marx. There is also a need to introduce the work of J. Marx to the Ukrainian audience.

The study was carried out by using biographical and source-study method (allowing exploring the life path of J. Marx in the context of the historical epoch).

An overview of the main sources of information about the life and creative work of the composer is presented. The process of the creative formation of J. Marx is revealed, and a detailed portrait of his personality is created. The main genre spheres of J. Marx's creative work are described: chamber-vocal and chamber-instrumental, piano and symphonic. Special attention is paid to the key composer's masterpieces such as the Piano Quintet, Six Pieces for Piano, Romantic Piano Concerto, Autumn Symphony, etc. Information about the history of the creation and the main performers of the works of the composer is presented. The original philosophical and musical-theoretical views of J. Marx are studied. The main aspects of his large-scale pedagogical and social activity, which was a whole epoch in the history of Austrian and world culture, were elucidated in detail. The emphasis is on the problem of inadequate historical evaluation of the activities of Marx during the fascist occupation of Austria. The sharpness of the relationship between the master as the leader of the "conservative" party in Austrian culture and the new generation of avant-garde composers is underlined.

The conclusion of the study is that the life and work of Joseph Marx is an integral part of the Western European musical culture of the twentieth century and needs further research.

Keywords: J. Marx's creative work, vocal pieces, chamber genres, concert for piano with orchestra, cycle, symphony, pedagogical activity, philosophical and aesthetic views.